

Aubert Antal* – Horváth Andrea** – Jónás-Berki Mónika*** – Szeidl Klaudia****

A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ TURIZMUSA 1990-2015 KÖZÖTT: LESZAKADÁS ÉS DIFFERENCIÁLÓDÁS

TOURISM OF THE REGION SOUTHERN TRANSDANUBIA BETWEEN 1990-2015: BREAKAWAY AND DIFFERENTIATION

ABSTRACT

At the beginning of the 1990s, following the change of the political and social systems, a new spatial structure started to develop in Hungary. Since the regime change significant transformations have occurred in Hungarian tourism which is also visible at the level of the regions. Fundamental changes have occurred both territorially and structurally, induced by external and internal driving forces, and these changes have had different impacts on the respective regions and also led to differentiation within the regions.

Our presentation is concentrated on the processes taking place in the South Transdanubian region, with the aim of exploring and analysing those factors that led to the change in the position of the region and influenced this position over the last 25 years. In addition, intra-regional processes are also analysed: shifts of focus and the changes taking place at the level of destinations.

1. Bevezetés

Az 1998-ban kialakított Dél-Dunántúli Turisztikai Régiót Baranya, Tolna és Somogy megye alkotja, utóbbinak a Balaton Turisztikai Régióhoz tartozó településeinek kivételével (28/1998.(V.13) IKIM-rendelet, melyet a 4/2000 (II.2.) GM-rendelet módosított). Tanulmányunk áttekinti e régió turizmusának történeti alakulását a statisztikai adatok és a fejlesztési források szemszögéből. A negyed évszázad alatt jelentős változás zajlott le mind a kereslet összetételében, mind a

* Dr Dr. habil Aubert Antal egyetemi tanár, CSc, intézetigazgató, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar, Földrajzi Intézet

** Horváth Andrea PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar, Földtudományok Doktori Iskola

*** Dr. Jónás-Berki Mónika adjunktus, PhD, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar, Földrajzi Intézet Turizmus Tanszék

**** Szeidl Klaudia PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar, Földtudományok Doktori Iskola

turisztikai kínálat tartalmában és térbeli eloszlásában. Kitekintünk a régiók közötti versenyhelyezetre is, pozícionáljuk a vizsgált régiót e tekintetben.

2. Kutatástörténeti előzmények

A rendszerváltás okozta piacvesztés, valamint a 2000-es évek elején megindult fejlesztési programok turisztikai vonatkozásával kapcsolatban számos tanulmány született az elmúlt 25 évben. Az idegenforgalmi régiók versenyképesség vizsgálatának egyik alappillére a KSH által összeállított turisztikai adatbázis. Tóth G. (2005), Tóth G.-Dávid L. (2010) tanulmányai a maguk komplexitásában vizsgálták az idegenforgalmi régiókat és azok versenyképességét. A Magyar Turizmus Zrt. által kiadott statisztikai elemzés számszerűsíti a rendszerváltás okozta visszaesést Dél-Dunántúlon. A turizmus régióspecifikus jegyeit Aubert A. - Jónás-Berki M.-Marton G. – Pál A. (2015) tárta fel, továbbá Magyarország idegenforgalma összevetésre került a Kelet-Közép-Európa országainak turizmusával. Aubert A., Jónás-Berki M., Speigler P. (2005) eredményei alapján bemutatásra kerültek a régió turisztikai termékeinek specifikusságai és azok átalakulásának folyamatai.

3. Dél-Dunántúl társadalmi-gazdasági jellemzői

A három megyéből álló régiót 2013-ban további 24 járásra osztották fel, melynek összterülete 14,2 ezer km, ezzel a Dél-Dunántúl hazánk harmadik legnagyobb régiója. A régióban élő népesség, valamint a települések területi eloszlása és sűrűsége rendkívül egyenetlenül alakul. A Dél-dunántúli régióban 2015-ben összesen 909 ezer fő lakott, mely 9,2%-a az ország lakosságának, így a régió a legalacsonyabb lélekszámú és egyben a legritkábban lakott régió is. A legtöbben Baranya megyében (40,8%) éltek, a legkevesebben pedig Tolna megyében, ahol a régió lakosságának mindössze 24,8%-a lakott. A legnépesebb járások a régió központi területéhez kapcsolódnak, ebből kifolyólag az első helyen a Pécsi járás (19,6%), majd ezt követi a Kaposvári (12,6%) és a Szekszárdi járás (6,4%).

A legritkábban lakott járások közé tartozik a Hegyháti, a Bólyi valamint a Pécsváradi járás, ahol a régió népességének mindössze 1,2%-a élt.¹ A régió népsűrűsége 63,5 fő/km², ami az országos átlag alatt maradt. Ezen belül Baranya megyében 83,1 fő/km², Tolna megye 60,4 fő/km² és Somogy megyében 51,0 fő/km². A leg­sűrűbben lakott járás a Pécsi 284,8 fő/km²-rel, amelyet a Komlói (115,5 fő/km²) és a Szekszárdi járás (88,3 fő/km²) követ. A Sellyei járás a régió leggyéribben lakott területe 27,9 fő/km²-rel, amit a Tabi (28,8 fő/km²) és a Csurgói járás (32,6 fő/km²) követ.¹

Nemzetiségek szempontjában a Dél-dunántúli régió az ország egyik legszíne­sebb régiója. A 2011-es népszámlás adatai szerint a régióban összeírt, magukat

valamely nemzetiséghez tartozónak vallók 43,4%-a mondta magát cigány nemzetiségűnek, továbbá 43,0%-a német és 8,9%-a horvát nemzetiségűnek. A területi elhelyezkedés alapján a németység Kelet-Baranyában valamint Tolna megyében találhatóak, a horvátok a Dráva-mentén és Mohács környékén telepedtek le, a cigányság pedig elsősorban az Ormánság, a Zselic és a Hegyháti területeken koncentrálódik.²

A régió településeinek gazdasági fejlettségi szintje markáns eltéréseket mutat, számos település társadalmi és gazdasági tekintetben is hátrányos, esetenként halmozottan hátrányos terület kategóriájába tartozik.³ A régió településhálózata alapvetően aprófalvas szerkezetű, amelyet az 500 fő alatti települések számának növekedése is igazol.⁴ 2014. január elsején a régió 586 települése közül csupán 32 rendelkezett városi ranggal.⁵ Az aprófalvak és városok területi eloszlása egyenlőtlen. A legtöbb aprófalva Baranya megyében található, ahol a településhálózat 70%-át adják.⁴ A térség legnagyobb városai a régió központja Pécs, valamint a megyeszékhelyek, Kaposvár és Szekszárd. Ezek mellett a régió kiemelkedő városai közé tartozik Paks, Dombóvár és Komló.

A Dél-dunántúli régió az egy főre jutó GDP alapján az ország alacsonyán fejlett régiói közé tartozik, amely lassú fejlődési üteme miatt fokozatosan leszakadt az ország fejlettebb régióitól. Az egy főre jutó GDP 2014-ben az országos átlag 75%-a volt a régióban (Baranyában 72%, Somogyban 70%, Tolnában 86%), mellyel a régiók rangsorában az 5. helyen szerepelt.⁶ A megyék nemzetgazdasági ágazatának teljesítménye alapján kiemelkedő helyen szerepel Tolna megye ipari teljesítménye, amely egyértelműen a Paksi Atomerőmű jelenlétével indokolható. A mezőgazdasági ágazatban a vezető szerep Somogy megyéhez köthető. A terciér szektorban nyújtott teljesítmény élén Somogy megye áll, azonban csupán néhány %-kal előzi meg Baranya megyét.⁷ A gazdasági fejletlenséget tovább növeli a foglalkoztatottság alacsony aktivitási rátája.⁸

4. A turisztikai termékek és területi struktúrájuk

A Dél-Dunántúli turisztikai régió olyan sokszínű vonzerő kínálattal rendelkezik, mely nem a klasszikus tömegturisztikai termékek alapját képezheti. Bár a régióban is rendelkezésre állnak azok a gyógy- és termálvizek, melyek más régiók kínálatának középpontjában állnak, azonban ezek a Dél-Dunántúlon mégsem tudnak vezető szerepet játszani. A rendszerváltáskor a régió turizmusában Harkányinak még kulcsszerepe volt a régió turizmusában, azonban az elkövetkező évtizedek mégsem kedveztek a desztináció számára, a külső valamint belső környezeti okok folyamatos piacvesztéshez vezettek. Hasonló folyamatokkal találkozhatunk más dél-dunántúli fürdő esetében, melyek sokszor hasonló problémákkal küzdenek máig. Az *egészségturizmus* töke- és infrastruktúraigénye komplex kínálatot követel meg a helyszínektől. A régióban egyértelműen tetten érhető, ha a kínálat vala-

mely eleme gyengébb, akkor már problémák jelentkeznek a desztináció egészének működtetése során. Az is jól látható, ha összehangolt a célterület fejlesztése, akkor sikeressé válhat az új helyszín is a piacon.

Az egészségturizmus mellett a *kulturális turizmusnak* vannak kiváló adottságai, alapjai a régióban, melyek tovább erősödtek az elmúlt évtizedekben. A régióközpont Pécs egyik klasszikus történelmi-kulturális centruma hazánkban már a rendszerváltást megelőzően, mely a 2000-es és 2010 utáni fejlesztésekkel tovább gazdagodott. A világörökségi cím elnyerése mindenképpen elismerése a város kulturális kínálatának, mely a 2010-es EKF címmel tovább gazdagodott. A régió turizmusfejlesztésének egyik gócpontját jelentik ezek a fejlesztések, mely olyan beruházásokban testesül meg többek között, mint a Cella Septichora Látogatóközpont, a Zsolnay Negyed vagy a Kodály Központ. Ezek a fejlesztések Közösségi források bevonásával valósulhattak meg, működtetésük részben máig központi forrásokból történik.

A régió *borturizmusába* az 1990-es évek óta jelentős befektetések érkeztek, melyek a borvidékek turisztikai szerepvállalását is új alapokra helyezték. A Villányi-borvidék mellé sok tekintetben felzárkózott a Szekszárdi-borvidék, és maga a borturizmus jelentős turisztikai terméké vált. Jól látható ez a folyamat a leglátogatottabb desztinációk rangsorában végbemenő változások során, legfőképp Villány előretörésében. Hasonló folyamatok Szekszárd esetében is láthatóak, bár ott a desztináció még korábbi életpályaszakaszánál jár.

A régió hagyományosan erős a *vidéki turizmus* területén, melynek kiváló táji-társadalmi adottságai vannak. Ennél a terméknél az előzőektől eltérően különösen fontos az együttműködés illetve a szereplőket összefogó és támogató szövetség megléte helyi/területi illetve megyei/régiós szinten. Részben ezzel is magyarázható, hogy vannak a falusi turizmusban kiemelkedő helyzetű célterületek, de természetesen a terület elhelyezkedése, a társadalmi-gazdasági adottságok is meghatározó tényezők. A falusi turizmus vonatkozásában a közösségi források szintén kulcsszerepet töltenek be a fejlesztésekben, megújulásban, melyek hosszú távon képesek befolyásolni a célterület piaci helyzetét. A vidéki turizmus azonban lényegesen többet jelent önmagában a falusi turizmusnál, mert a vidéki térhez kapcsolódó további termékeket is magában foglalja, így az *aktív turizmus* legtöbb típusát. A régióban kiváló adottságai vannak a lovas, a horgász, a természetjáró, a vízi vagy a kerékpáros turizmusnak. A 2000-es évek első évtizedének második felében elsősorban a kerékpáros és a vízi turizmus infrastruktúrafejlesztései megtalálhatóak a régióban. Szintén fontos termék az *ökoturizmus*, melynek legfontosabb szereplője a Duna-Dráva Nemzeti Park a Dél-Dunántúlon, mely a nemzetközi és hazai trendekhez illeszkedve több látogatóközpontot alakított ki az elmúlt évtizedekben.

Magterületek							
Turisztikai termékek	Dél-Balaton	Pécs-Mecsek	Harkány-Siklós-Villány	Duna-mente	Kaposvár-Kaposvölgy-Észak-Zselic	Dráva-mente	É-Külső-Somogy és Belső-Somogy
Egészségturizmus							
Vízi turizmus és aktív turizmus							
Lovas turizmus							
Kerékpáros turizmus							
Vadászat, horgászat							
Ökoturizmus							
Falusi turizmus							
Bor és gasztronómia							
Kulturális turizmus							
Konferencia turizmus							
Fesztiválok							
Innovatív termékek/ Tematikus parkok							

Forrás: saját szerkesztés

A turisztikai termékek élménylánca-ra való fűzése és piaci pozíciójuk megerősítése érdekében új klaszterek létrehozása, fejlesztése mellett DDOP pályázati forrásból TDM szervezeteket hoztak létre Orfűn, Kaposváron, Pécsen, Harkányban, Mohácson majd 2013-ban Szekszárdon, Nagyatádon, Komlón, Szigetváron és Bükácsváron.

A termékmátrix alapján (1. ábra) egyértelműen megállapítható, hogy a régió sokszínű, megvannak az erősségei (pl. alternatív turizmus), rendelkezik olyan termékekkel, amelyek illeszkednek a keresleti trendekhez, de hátrány, hogy ezek nagy része nem hoz vendégéjszakát. A turisztikai magterületek húzó termékeinek jelenléte statisztikailag nem eredményezi a régió nagyobb látogatottságát.

5. Támogatási programok és annak turisztikai vonatkozásai

5.1. A leszakadás okai és folyamata (1990-2006)

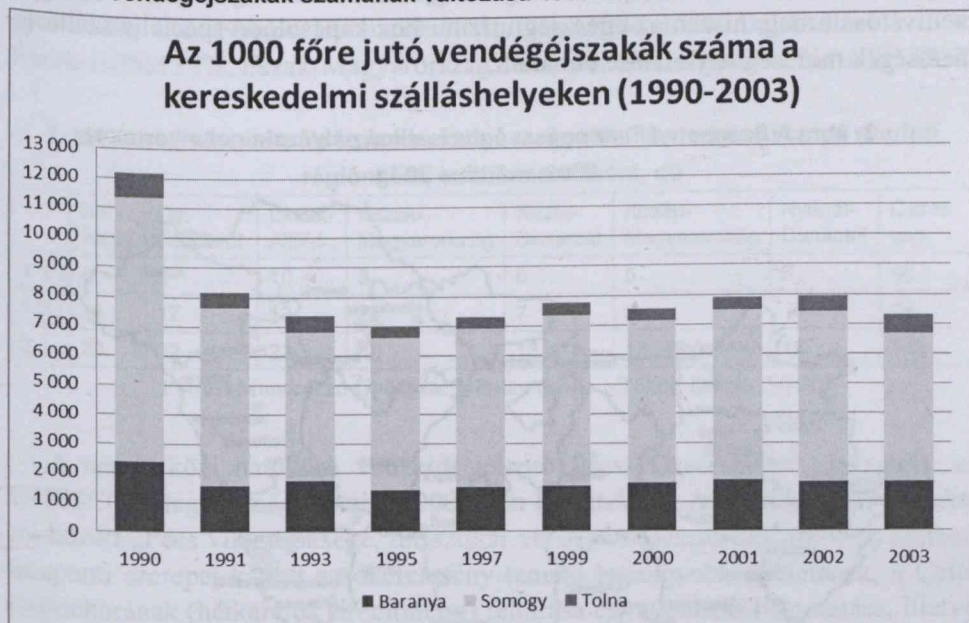
A rendszerváltást követően meginduló társadalmi-gazdasági változások a turizmus környezetét alapjaiban megváltoztatta, amely hazánk és egyben a régió turizmusában egy átmenti időszakot eredményezett. Az évtized elején piacvesztésnek lehetünk tanúi, melynek háttérében különböző külső környezeti események és folyamatok állnak. A visszaesés egyik fő kiváltója a „kuriózum” jelleg elvesztése, hiszen a rendszerváltást követően megszűnt a volt szocialista országok közötti belső kényszerforgalom. A szociálturizmus kereteinek felbomlása átformálta a régió szálláshely kínálatát. Az üdülők többségét kereskedelmi szálláshellyé alakították át, némelyik új funkciót kapott illetve végleg bezárta kapuit. A folyamatot tovább erősítette a versenytársaknak tekinthető kelet-közép-európai országok dinamikusabb fejlődése, valamint a délszláv/balkáni háborús konfliktus is kifejtette negatív hatását a Dél-Dunántúl turisztikai versenyképességére. A régió turizmusának pozicionálását tovább nehezítette a minőségi turisztikai termékek hiánya valamint a gazdaság általános töke hiányos állapota. Magyarország számára az 1990-es évtized a turizmus szempontjából elveszítettnek tekinthető, hiszen a pontszerű turizmusfejlesztésen túl tudatos és tervezett programok és azok megvalósítása nem történt meg.⁹

Az 1990-es években lezajlott piacvesztés nagy hatással volt a vendégkör átstrukturálódására is. A rendszerváltás előtti időkben az ifjúsági és a szakszervezeti üdülés volt támogatott, viszont a változások hatására a 90-es évektől kezdve a régiót főként a családok és a nyugdíjasok látogatják.¹⁰ Az évtized első felében a külföldi és a belföldi vendégek száma nagymértékben lecsökkent. Az évtized végére a belföldi vendégkör lassú ütemű felerősödése látható, amelynek kiváltója az állami szerepvállalás megjelenése. A belföldi turizmus megerősítése érdekében az állam bevezette az üdülési csekkrendszert, melynek pozitív hatása elsősorban a 2000-es években érezhető.¹¹

A régióban lezajlott folyamatot a statisztikai adatok is igazolják. Az ország vendégforgalmának megyei rangsorában 1990-ben Baranya megye Budapest valamint a Balatont érintő megyék után vezető pozícióban volt mind belföldi, mind külföldi vendégéjszakák számát tekintve. 1996-ban már az említett területeken kívül számos megye is több vendégéjszakát tudott felmutatni, amely megközelítette a baranyait. Baranya a megyék között még így is jelentős súllyal részesedik, azonban ha a turisztikai régiót tekintjük, a lemaradás jóval súlyosabb, mivel a viszonylag erős Baranya megyéhez az országosan legkisebb forgalmú Tolna és a Balaton part nélküli „csonka Somogy megye” társul, míg más régiót, kivéve a Közép-Dunántúlt, viszonylag erős vagy átlagos forgalmú megyék alkotnak.¹⁰

A KSH 2001. évi régiónkénti megoszlási adatai szerint mind a vendégek számát tekintve, mind a vendégéjszakák tekintetében a Dél-Dunántúl a sereghajtó régiók közé került a maga 4% és 5% részesedésével.

2. ábra. Vendégéjszakák számának változása 1990-2003 között KSH adatok alapján

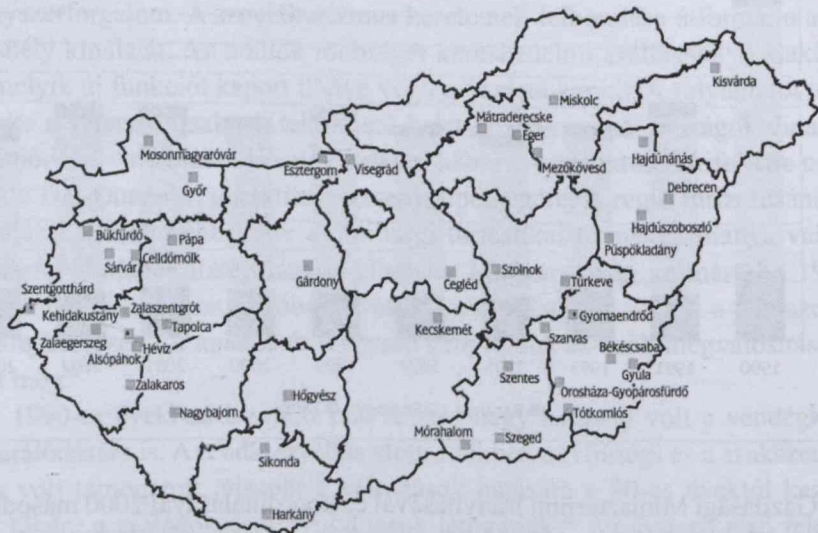
„A Gazdasági Minisztérium irányításával és koordinálásával 2000 második felére készült el a *Széchenyi Terv* hét programja, amelyeknek állami társfinanszírozására az Országgyűlés a 2001-2002. évi költségvetésben összesen 626 milliárd forintot szavazott meg.”¹²

A 2001. évben realizálódó Széchenyi Terv turizmusfejlesztési alprogramjai koncentrált forrásokat biztosítottak a kiemelt terméktípusok fejlesztésére. Ezzel utat nyitottak nagyobb volumenű turisztikai beruházásoknak.¹³ Kiemelt prioritásai között helyet kapott hét alprogrammal az egészségturizmus, kongresszusi turizmus (MICE), turisztikai tematikus parkok, kulturális turizmus, lovas turizmus, egyéb minőségi turisztikai termékek, turisztikai információs rendszerek. Sajnos az I. Széchenyi Terv által finanszírozott jelentősebb beruházások elkerülték a Dél-dunántúli régiót. Ebben szerepet játszott a kedvezményezett terméktípus hiánya, illetve ahol volt, ott csak késve kerültek benyújtásra. Mindössze két megvalósult beruházás említhető: a Harkányi Gyógyfürdő korszerűsítése és a Sikondai Termálfürdő (3. ábra).

A régióban több projekt nem fejeződött be, vagy el sem kezdődött ebben az időszakban. Például a Hőgyészi Apponyi Kastély, mint gyógyvizes kastélyszálló létrehozása, a pécsi Nádor Szálló hasznosítása, amelyet sajnálatos módon azóta

sem sikerült megvalósítani, vagy említhető még Orfű-Lipóc lovardája, Kutas-Kozmapuszta fürdőpavilonja és a csertői Kastély is. A vendégek fogadását és kiszolgálását biztosító háttér-infrastruktúra mennyiségi és minőségi színvonala még ekkor sem került fejlesztésre. Helyi és térségi jelentőségű fürdők minőségének javítása, felzárkóztatása, nemzetközi piacon való megjelenésének lehetősége is csak részben valósult meg, hiszen az egészségturizmushoz kapcsolódó speciális szálláshelyek minőségi fejlesztése elmaradt.

3. ábra A Széchenyi Terv egészségturisztikai pályázatainak nyertese 2002. március 20-ig

Forrás: GM Termékfejlesztési Főosztály in Budai Z. 2002

Az I. Széchenyi Terv regionális kisprojektjei (2000-2002) és 2003-tól Terület- és régiófejlesztési céllelőirányzat (TRFC) között szerepelt többek között a rendezvények támogatása, amely lehetőség kihasználatlan maradt a régióban. A termékfejlesztések támogatása sem befolyásolta érezhetően a régió idegenforgalmát. Támogatást élvezett a marketing munka is, ám az szakmai felkészültség hiányában nem megfelelő felhasználást eredményezett.

A NFT I. még „csonka” költségvetésű időszaknak minősült. Az NFT I-be foglalt célok megvalósításához öt operatív program készült, melynek egyikén, a Regionális Operatív Programon (ROP) belül a turizmusfejlesztés önálló prioritásként szerepelt. Magyarország európai uniós csatlakozásával 2004–2006 közötti időszakban megközelítőleg 30 milliárd Ft támogatást ítétek meg a ROP-1. „A turisztikai potenciál erősítése a régiókban” című prioritás keretében, melyből 23,8 milliárdot fordítottak vonzerőfejlesztésre, 6,7 milliárdot a fogadóképesség javítására. A két intézkedés – ROP-1.1. „Turisztikai vonzerők fejlesztése” és a ROP-1.2.

„Turisztikai fogadóképesség javítása”. Az NFT I. teljes támogatási összegének 4%-a, és a ROP-keretösszeg 25%-a került a két turisztikai intézkedéshez. Az 1.1-es intézkedés keretében 5–10 nagyprojektet finanszíroztak régiónként, az 1.2-es intézkedésnél sokkal nagyobb volt a szóródás (1. táblázat). Az NFT I. turisztikai támogatásának megoszlása statisztikai régiónként a következő volt: Közép-Magyarország 6%, Nyugat-Dunántúl 10%, Dél-Alföld 15%, Dél-Dunántúl 17%, Észak-Alföld 15%, Észak-Magyarország 25%, Közép-Dunántúl 12% (ÁSZ 2010)

1. táblázat A sikeres pályázatok száma a megvalósulás tervezett helye szerinti régiónként, intézkedésenként, db

	Dél-Alföld	Dél-Dunántúl	Észak-Alföld	Észak-Magyarország	Közép-Dunántúl	Közép-Magyarország	Nyugat-Dunántúl	Összesen
1.1	8	5	10	8	6	5	6	48
1.2	15	17	13	24	7	8	10	94
1.	23	22	23	32	13	13	16	142

Forrás: Mundruczó Györgyné – Pulay Gyula – Tököli László (2010)

A nemzetközi hatókörű vonzerőt jelentő Pécsi Ókeresztény Sírkamrák az UNESCO Világörökségi listájára 2000-ben kerültek fel. A régió kiemelt projektjei között „Pécs világöröksége, turisztikai vonzerő fejlesztése” című pályázatban központi szerepet kapott az ókeresztény temető legnagyobb épületének, a Cella Septichorának (hétkaréjos sírépítmény) feltárása és műemléki bemutatása, illetve látogatóközpont létrehozása. Ennek révén Pécs jelentős forráshoz jutott (Berki M. 2006). További milliárdos összegű kiemelt projekt a Mecsek gyöngyszemei projekt és a Dráva medence komplex ökoturisztikai fejlesztése. Kisebb projektek voltak a szálláshelyfejlesztések Csokonyavisontán, Dombóvár-Gunarason, Harkányban, Mohácson és ekkor merült fel Pécssett négycsillagos szálloda kialakítása is. A lovas- és kerékpáros, illetve a bor- és gasztronómiai turizmus viszont egyáltalán nem szerepelt a támogatott projektek között.

Az úttörőnek számító Villány-Siklói Borút megalapítása 1994-ben történt, amely a térség bortermelőinek, pincészeiteinek, hegyközségeinek és egyéb szervezeteinek összekapcsolását eredményezte. Ennek mintájára 2006-ra valamennyi régiós borvidéken hasonló borutak jöttek létre, komplex és változatos programcsokrot kínálva a vendégeknek. Ezek a következők: – Mohács–Bóly Fehérborút – Dél-Baltoni Borút – Tolnai Borút – Szekszárdi Borút – Pécs-Mecseki Borút.¹⁴

A dél-dunántúli turisztikai régió kereskedelmi szálláshelyeinek nem csak a kapacitása, hanem az eloszlása is kedvezőtlen volt. Magasabb kategóriájú, négy csillagos szálloda mindössze kettő szerepelt a kínálatban (Bikal, Hőgyész) (2. táblázat). A 295 db szálláshely az országos kereskedelmi szálláshely-kapacitás 9,8%.

2. táblázat Kereskedelmi szálláshelyek kapacitásadatai a dél-dunántúli turisztikai régióban, megyei bontásban 2005. július 31.-én KSH adatok alapján

	****	***	**	*	Szálloda összesen	Panzió	Turista- szállás	Ifjúsági szálló	Nyaralóház	Kemping	Összesen	
Baranya	-	1	19	7	3	30	81	10	14	19	11	165
Somogy	-	-	8	2	1	11	38	6	3	-	4	62
Tolna	-	1	3	6	3	13	27	4	11	9	4	68
Összesen	-	2	30	15	7	54	146	20	28	28	19	295

A régióban fontos szerepet játszott a magán szálláshelyek vendégforgalma (3. táblázat). Nem csak a Mecsek, a Zselic és a Duna mentén, hanem a kisebb fürdőtelepüléseken is fontos tényezőkké váltak (Gunaras, Tamási, Magyarhertelend). Baranyában a fizető vendéglátás fő szolgáltatói Harkány, Pécs, Orfű és Villány településeken koncentráltak.

3. táblázat Magán szálláshelyek vendégforgalmi adatai a Dél-Dunántúl turisztikai régióban 2004-ben

Megye	Falusi szállásadás		Fizető vendéglátás		Összesen	
	Külföldi vendég- éjszaka	Belföldi vendég- éjszaka	Külföldi vendég- éjszaka	Belföldi vendég- éjszaka	Külföldi vendég- éjszaka	Belföldi vendég- éjszaka
Baranya	4175	23051	83240	68063	87415	91114
Somogy	7285	7955	8117	9026	15402	16981
Tolna	941	5583	20893	16425	21834	22008
összesen	12401	36589	112250	93514	124651	130103

Forrás: KSH adatok alapján

A 2005 szeptemberében az Országgyűlés által elfogadott Nemzeti turizmusfejlesztési stratégia (NTS) a magyarországi turisztikai intézményrendszer működését vizsgálta, valamint ennek átformálását fogalmazta meg. Prioritásként ekkor jelent meg a *Turisztikai desztináció menedzsment* (TDM) szervezetek létrehozásának fontossága, mint a hazai turizmusirányítás új eleme.¹⁵ Az NTS prioritásai az ÚMFT-ben a regionális operatív programokba (TDM), illetve az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programba (ÚMVP) épültek be.¹⁶

5.2. A turisztikai fejlesztések hatása: differenciálódás a régióban

„Az EU 2007–2013 közötti költségvetési időszakában az Új Magyarországi Fejlesztési Terv (ÚMFT) alapján történt a forrásallokáció.”¹⁷ Fő stratégiai célok

között fogalmazódtak meg a következők: illeszkedés a turizmus meghatározó keresleti trendjeihez, versenyképesség fokozása, a fenntartható turizmus feltételrendszerének megteremtése, a jó adottságokkal rendelkező kistérségek felzárkóztatása és a határon túlnyúló regionális kapcsolatból származó előnyök kihasználása. Hangsúlyt kapott a termékcsoportok koncentrált fejlesztése, mint például gyógy-, termál és wellness-turizmus, vidéki turizmus (falusi turizmus, vidéki aktív turizmus (lovas, kerékpáros, horgász), bor és gasztroturizmus), kulturális-, rendezvény turizmus; MICE, ökoturizmus. Az ÚMFT turisztikai támogatások megoszlása a statisztikai régiók között a következőképp alakult: Dél-Alföld 14%, Dél-Dunántúl 14%, Észak-Alföld 19%, Észak-Magyarország 20%, Közép-Dunántúl 12%, Közép-Magyarország 10%, Nyugat-Dunántúl 11%

Az ÚMFT regionális operatív programjai között a Dél-Dunántúli Operatív Program (DDOP) stratégiai célkitűzése volt (2013-ig) a régió leszakadásának megállítása. Prioritásként szerepelt a turisztikai potenciál erősítése (2.1.), amely a piacvesztést volt hivatott megállítani. Az operatív programban zászlóshajó projektként került megnevezésre és önálló műveletként szerepel az Európa Kulturális Fővárosa 2010 (EKF 2010) program (4.1. intézkedés). A kiemelt projektek keretében 2008-2013 között összesen mintegy 29 Mrd Ft került kifizetésre (EMIR). Pécs fejlesztési pólus program DDOP-ot érintő egyes intézkedései is megjelennek az anyagban, a DDOP önálló területi célként kezeli Pécs fejlesztési pólust, valamint a Pólus programhoz illeszkedő fejlesztéseket előnyben részesíti.

A DDOP 2.1. prioritási tengelye „A turisztikai potenciál erősítése a régióban” komponensei között a következők kaptak helyet:

- 2.1.1. Komplex turisztikai termékcsoportok kialakítása
- 2.1.2. Szálláshelyek és turisztikai szolgáltatások fejlesztése
- 2.1.3. A turizmusban érintett szereplők együttműködésének ösztönzése

A mintegy 552 db beérkezett pályázatban 116 784 380 127 Ft összegű támogatást igényeltek, a megítélt támogatás 46 047 266 439 Ft (208 db), melyből a kifizetések összege 45 183 326 044 Ft (186 db). Pályázatok számát tekintve a legnagyobb arányt a szálláshelyek és turisztikai szolgáltatások fejlesztése komponens képviselt 16%-al, míg a kifizetett összeg tekintetében a komplex turisztikai termékcsoportok kialakításának intézkedései (11 904 378 974 Ft)¹⁸. Utóbbiak esetén megemlíthető a siklósi vár rekonstrukciója és szolgáltatásainak bővítése, a szigetvári CIVITAS INVICTA - A leghősiesebb város nevű pályázata, valamint Új attrakciók kialakítása Bikalon (rendezvénytér és lovarda), Orfűn „Malom a múltból, látogatóközpont a jövőből” vagy a pécsváradi „Élmény vár Szent István és a bencések korában a Pécsváradi Élményvárban” című pályázat. További, nagyobb összegű, megvalósult beruházások *„A határ a csillagos ég” - A Zselici Csillagosságpark komplex turisztikai fejlesztése*, az *„Ős-Dráva Ökoturisztikai Látogatóközpont és Bemutatóhely Cún-Szaporcán*”, illetve 2015-ben a *„Mecseki öko-*

turisztikai élménypark kialakítása a pécsi állatkert funkcióbővítő fejlesztésével és a kerékpár-turisztikai infrastruktúra fejlesztésével.”

5.3. Innovatív, új elemek megjelenése

A Dél-Dunántúl térségi erőforrásait, versenyelőnyeit a turizmusban országosan is megjelenő új menedzselési technikákkal igyekezett hatékonyabbá tenni.¹⁹ A tematikus utak megjelenése, a turisztikai klaszterek létrejötte és a turisztikai desztináció menedzsment szervezetek (TDM) létrehozása fontos szerepet játszott a régió turisztikai és turisztikai termék diverzifikálódásában (4. táblázat).

4. táblázat: A tematikus út, a klaszter és a TDM szervezet főbb jellemzőinek összehasonlítása

	Tematikus út	Klaszter	TDM szervezet
Területi megjelenés	lineáris	hálózatos	Pontszerű vagy kiterjedt-kompakt (több település), mozaikos (több település)
Területi szintek	Kistérségi/térségi/ regionális/országos/ nemzetközi	regionális	Helyi/térségi/regionális
Tevékenység fő célja	attrakciófejlesztés	termékfejlesztés	desztinációfejlesztés
Tagok	Turisztikai szolgáltatók, Önkormányzatok, Civil szervezetek	Adott termék fejlesztéséhez kapcsolódó szolgáltatók, vállalkozások	Önkormányzatok, Turisztikai szolgáltatók, Civil szervezetek
Működési forma	Egyesület, alapítvány, nonprofit kft.	egyesület	Egyesület, nonprofit kft., szövetség
Példák	Mária út, Villány-Siklósi Borút, Rockenbauer Pál Dél-dunántúli Kéktúra útvonal, Mecseki Mézes Körút, Baranya Zöldút, Sárköz – Élő hagyományok nyomában, Üvegesek Útja, Zselici Csillagtúrák	Dél-Dunántúli Gyógy-és Termálturisztikai Klaszter Dél-dunántúli Borturisztikai Klaszter, Dél-Dunántúli Ökoturisztikai klaszter, Dél-Dunántúli Rendezvény és fesztivál Turisztikai Klaszter, Dél-dunántúli Vár- és Kastélyturisztikai Klaszter	Irány Pécs! Turisztikai Nonprofit Kft., Orfűi Turisztikai Egyesület, Kaposvár és a Zselic Vidéke TDM Egyesület, Mecsek-Hegyhát Turisztikai Egyesület

Forrás: Aubert A. et al. 2015 alapján a szerzők módosításával

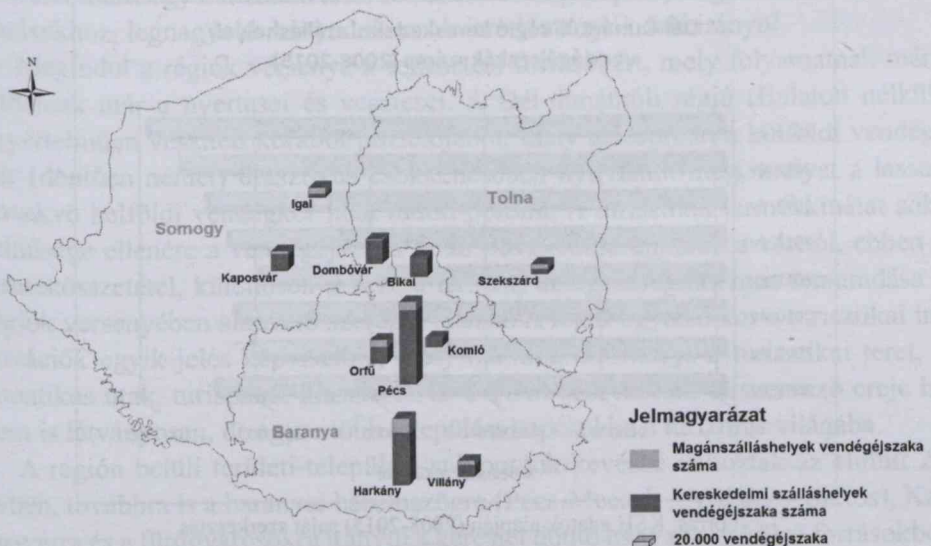
Külön kell szólni az időszak szálláshelyeinek fejlesztéseiről. A régió kereskedelmi szálláshelyeinek minőségi kínálata nem volt megfelelő ahhoz, hogy az olyan, egyébként versenyképes termékeivel, mint például az egészségturizmus, borturizmus, kulturális turizmus, az új keresleti igényeket kielégítse. A régióközpont „Pécs2010-Európa Kulturális Fővárosa” cím elnyerésekor nem rendelkezett

magasabb kategóriájú kereskedelmi szálláshellyel. A meglévő szálláshelyek kapacitásnövelése és minőségi fejlesztésére a DDOP 2.1. pályázatai révén került sor. A teljesség igénye nélkül említhető a BOCK HOTEL ERMITAGE**** (Villány), Hotel Corso**** (Pécs), Thermal Hotel Harkány**** (Harkány), Hotel Makár (Pécs), Fried Kastély Szálloda ****(Simontornya), Gunaras East and West Spa Resort **** Hotel, Siklósi Termálszálloda ****, és a kuriózumként megjelenő CROCUS Gere Bor Hotel (Villány). Ahogy az a korábbiakban már említésre került, az első Széchenyi Terv egészségügyi pályázatai minimálisan érintették a régiót, így nem meglepő, hogy az új lehetőség aktívabb pályázókat generált és a forrásokra alapozva több fürdő- és szolgáltatásfejlesztés realizálódott. A DDOP „Regionális jelentőségű egészségügyi fejlesztések ösztönzése” (Kaposvár, Harkány, Dombóvár-Gunaras, Barcs, Tamási), „Termál- és gyógyfürdők és tematikus vonzerők fejlesztése” (Igal, Mohács) és a „Helyi jelentőségű egészségügyi fejlesztések ösztönzése” (Magyarhertelend) intézkedései révén a kínálat megsokszorozódott a Dél-Dunántúlon.

2015-ben a vendégéjszaka szám alapján jól látható a változatos desztinációk jelenléte a régióban, ugyanakkor nem jelenik meg például Mohács, amely immár az UNESCO Emberiség Szellemi Kulturális Örökség listájára is felkerült a Busójárással (4. ábra).

4. ábra Vendégéjszakák száma a dél-dunántúli régió városaiban 2015-ben

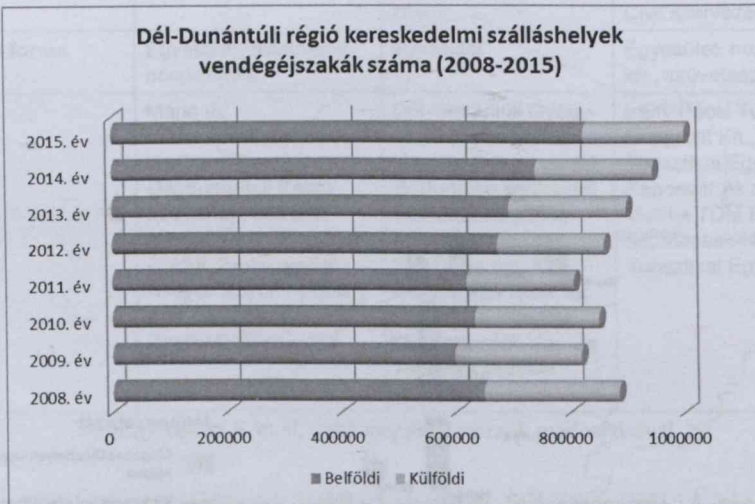
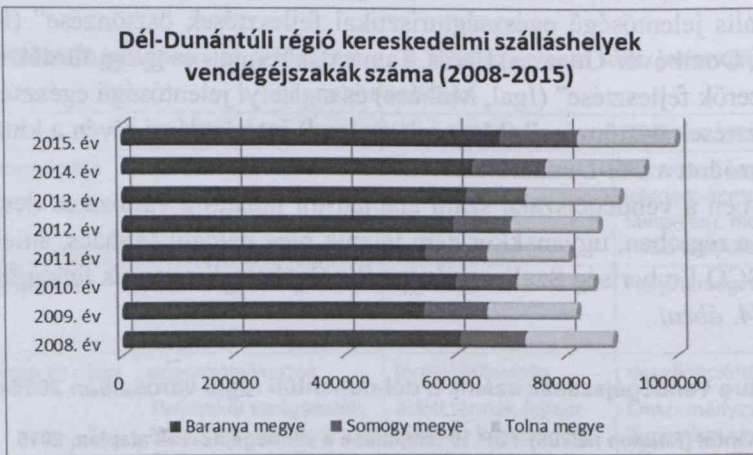
A Dél-Dunántúl (Balaton nélküli) TOP 10 települése a vendégéjszakák alapján, 2015

Forrás: KSH adatok alapján (2015) saját szerkesztés

Forrásszerzésnél is probléma a vendégéjszaka-szám, ugyanis számos turisztikai pályázat ezt a mutatót minimum kritériumként meghatározza. A Dél-Dunántúlon 824 352 fő belföldi és 199 143 fő külföldi vendégéjszakát regisztráltak 2015-ben. Ez országos megoszlást vizsgálva a belföldi vendégforgalom tekintetében 6,4%, külföldi vendégforgalom esetében mindössze 1,5% arányt jelent a *kereskedelmi szállásokon*, ami 2007-ben még 2,1% volt²⁰, tehát továbbra is csökken. Ugyanakkor összességében egy lassú növekedés indult meg a régióban (5. ábra). Az EKF 2010 csupán egy minimális fellendülést hozott a régióban.

5. ábra Kereskedelmi szálláshelyek vendégéjszaka száma

Forrás: KSH adatok alapján (2008-2015) saját szerkesztés

Az egyéb szálláshelyeken a vendégéjszakák száma alapján jelentős növekedést regisztráltak a Dél-Dunántúlon (+25,7%). A vendégek száma 18 671 fő belföldi,

83 129 fő külföldi, akik mintegy 311 793 vendégéjszakát töltöttek a régióban (belföldi: 90 287 v.éj, külföldi: 221 506 v.éj). Ez a két számadat azonban azt is jelenti, hogy csupán két idegenforgalmi régiót előz meg (Közép-Dunántúl és Tisza-tó) a kilencből. A kategórián belül található a falusi szállásadás, amely igen fejlett a Dél-Dunántúlon. A férőhelyek száma a falusi szálláshelyeken 2015-ben a Dél-Dunántúlon 12,7% részesedést jelent az idegenforgalmi régiókra vetítve. Összesen 18 215 vendég (külföldi: 2 630, belföldi: 15 585) fordult meg a régióban és összesen 47 301 vendégéjszakát regisztráltak (külföldi: 7 714, belföldi: 39 587). Ez az előkelő 4. helyre emeli fel a régiót (igaz, a Balaton régiónál nem gyűjt adatot a KSH, így csak nyolc régióra vonatkoztatva).²¹ A statisztikai adatok alapján is kirajzolódik, és egyúttal megerősíti a korábbi megállapítást, hogy az alternatív turizmus a régió erőssége.

6. Összegzés

Az elmúlt negyed évszázad a Kelet- Közép-európai országok turizmusában gyökeres változásokat hozott. A nyugati vendégkör motivációi változásának következtében Magyarország elvesztette domináns szerepét és éles versenyhelyzetbe került a régió országaival. Ennek felismerése egy elvesztegetett évtized (1990-es évek) után az első Széchenyi-Terv turisztikai prioritásaiban érhető tetten, amikor hazai forrásokból indítva újulnak fel turisztikai vonzerők és infrastruktúrák. A támogatási források az EU-tagsággal 2004-től átvednek az uniós forrásokra, a lendület kitart egy évtizeden át. A forráselosztás szempontjai igazodnak az EU-elvárásokhoz, legnagyobb hányaduk az elmaradott régiók felé irányul.

Megindul a régiók versenye a fejlesztési forrásokért, mely folyamatnak mára láthatóak már a nyertesei és vesztesei. A Dél-dunántúli régió (Balaton nélkül) egyértelműen veszített korábbi pozíciójából, mely elsősorban a külföldi vendégkör (döntően német) drasztikus csökkenésében nyilvánult meg, melyet a lassan növekvő belföldi vendégkör nem tudott pótolni. A turisztikai termékinálat sokszínűsége ellenére a vendégéjszaka szám növekedése elmarad a várttól, ebben a termékösszetétel, különösen a vezető termék, az egészségturizmus lemaradása a régiók versenyében alapvető szerepet játszik. A régió ugyanakkor a turisztikai innovációk egyik jeles képviselője, mely némileg átformálja a turisztikai teret, a tematikus utak, turisztikai klaszterek és a TDM-szervezetek térszervező ereje ha nem is látványosan, de egyre több települést kapcsol be a turizmus világába.

A régióon belüli területi-települési súlypontok kevésbé változtak az elmúlt 25 évben, továbbra is a baranyai háromszögre (Pécs-Mecsek – Villány – Siklós), Kaposvárra és a fürdővárosokra irányul a kereslet döntő hányada. A külső forrásokból finanszírozott számos projekt (melyekről részletes képet adtunk a tanulmányban) közül országos/nemzetközi hatásúnak tartjuk Pécs világörökség- és EKF-projektjét, Bikal reneszánsz-élményparkját, Orfű megújulását, a mohácsi Busójárás

Szellemi Kulturális Örökséggé válását. A kínálati elemek bővülését azonban csak részben követte az irányítási-menedzsment rendszer megújulása, különösen a települési-térségi szintek integrált tervezése és piacra vitele.

JEGYZETEK

1. Központi Statisztikai Hivatal (2015)
2. Központi Statisztikai Hivatal (2014): A Dél-Dunántúl nemzeti sokszínűsége.
3. Hajdú Zoltán (2006): A Kárpát-medence régiói 3. Dél-Dunántúl. Dialóg Campus Kiadó. Pécs-Budapest.
4. Szűcs Krisztián (szerk.)(2013): Dél-Dunántúli Régió Fejlesztése I.kötet, Pécs, Pécsi Tudományegyetem, ISBN 978-963-642-538-4 pp.32-62
5. KSH Turisztikai régiók (2013)
6. KSH (2014)
7. KSH Területi Statisztikai Évkönyv (2010)
8. KSH Területi Statisztikai Évkönyv (2014)
9. Aubert Antal (2001): A turizmus és a területfejlesztés stratégiai kapcsolata Magyarországon. Turizmus Bulletin. 5. (1), 44-49. old.
10. Spiegler Patricia (2005): A dél-dunántúli régió idegenforgalmi térszerkezetének átalakulása (a rendszerváltástól napjainkig). „Átalakulási folyamatok Közép-Európában” konferencia adatbázisa. Győr
11. Aubert Antal – Jónás-Berki Mónika – Marton Gergely –Pálfi Andrea: A turizmus régióspecifikus jegyei Kelet-Közép-Európában.
12. Mundruczó Györgyné – Pulay Gyula – Tököli László (2010): A turisztikai fejlesztések állami támogatása térségi és nemzetgazdasági szintű hatékonyságának vizsgálata, Állami Számvevőszék Kutató Intézete, Budapest, ISBN 978-963-88187-7-5, p. 45
13. Aubert Antal(2001): A turizmus és a területfejlesztés stratégiai kapcsolata Magyarországon
14. A Dél-Dunántúli Régió Turizmus Stratégiai Fejlesztési Programja (2006)
15. Pálfi Andrea (2013): Zalaegerszeg turizmusa válaszáron, in: Balogh R.- Schmidt P. (szerk.):A földtudományi kutatások új aspektusai : tanítványok és mestereik a Kárpát-medence földtudományi kutatásában GEOGRAPHIA PANNONICA NOVA 17, Pécs, IDResearch Kft. Publikon, pp. 97-106 ISBN:978 615 5001 19 2
16. Aubert Antal - Szabó Géza (2011): Magterületek. In: Dávid L. (szerk.): Magyarország turisztikai régiói. Pécs. PTE, ISBN: 978-963-642-432-9
17. Aubert Antal (2011): Turisztikai régiók helyzete a területfejlesztésben In: Dávid Lóránt (szerk.): Magyarország turisztikai régiói, PTE, ISBN: 978-963-642-432-9, 2. fejezet
18. Dél-Dunántúl statisztikai régióra vonatkozó EMIR adatok alapján.

19. Aubert, Antal - Csapó, János - Jónás-Berki, Mónika - Pálfi Andrea (2015): A turizmus térszerveződési típusai Magyarországon -Térszervező modellek a turizmusban In: Tésits R., Alpek, B. L. (ed.): A mi geográfiánk: Tóth József emlékezete. (GEOGRAPHIA PANNONICA NOVA ; 18.) Pécs: Publikon Kiadó. 271-281. old.
20. KSH (2008)
21. KSH (2016)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Aubert Antal (2001): A turizmus és a területfejlesztés stratégiai kapcsolata Magyarországon. Turizmus Bulletin, 5. (1), 44-49. old.
- Aubert Antal - Szabó Géza (2011): Magterületek In: Dávid L. (szerk.): Magyarország turisztikai régiói, Pécs, PTE, ISBN:978-963-642-432-9 http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0051_Magyarorszag_idegenforgalmi_regioi/index.html
- Aubert Antal - Berki Mónika - Pálfi Andrea - Papp Júlia (2015): Regional processes and spatial disparities of tourism in the period 2004-2014. In: Jörg Maier (szerk.) Sozialer und wirtschaftlicher Strukturwandel in Mitteleuropa 2004-2014. Bayreuth: Universität Bayreuth. 155-168. old.
- Aubert Antal - Csapó János - Jónás-Berki Mónika - Pálfi Andrea (2015): A turizmus térszerveződési típusai Magyarországon -Térszervező modellek a turizmusban In: Tésits Róbert, Alpek B. Levente (szerk.) A mi geográfiánk: Tóth József emlékezete. 632 p. Pécs: Publikon Kiadó, 2015. 271-281. old.
- Bakucz Márta - Erdős Katalin - Mezei Cecília - Raffay Zoltán (2007): A Regionális Fejlesztés Operatív Program (ROP) '1.1 Turisztikai vonzerők fejlesztése' és '1.2 Turisztikai fogadóképesség javítása' intézkedések hatékonyságjavítását célzó értékelő tanulmány, MTA RKK DTI https://www.palyazat.gov.hu/rop_ertekelesek
- Berki Mónika (2006): A turisztikai beruházások hatása Pécs funkcionális morfológiájára III. Magyar Földrajzi Konferencia Tudományos Közleményei. MTA FKI, Budapest, 12p <http://geography.hu/mfk2006/pdf/Berki%20M%F3nika.pdf>
- Budai Zoltán (2001): A Széchenyi Terv keretében megvalósuló egészségturisztikai fejlesztések első félévének eredményei. Turizmus Bulletin V. évfolyam 3. sz., http://itthon.hu/site/upload/mtrt/Turizmus_Bulletin/01_09/Sz3.htm
- Budai Zoltán (2002): Marketing a fürdőfejlesztésben, Turizmus Bulletin VI. évfolyam 1. sz http://itthon.hu/site/upload/mtrt/Turizmus_Bulletin/02_01/SZ3.HTM
- Csordás László (2012): A kereskedelmi szálláshelyek kapacitásának és forgalmának alakulása Magyarországon (1990-2010). In: Györfi Ferenc (szerk.) A tudás szolgálatában. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 47-61. old.
- Hajdú Zoltán (2006): A Kárpát-medence régiói 3. Dél-Dunántúl. Dialóg Campus Kiadó. Pécs-Budapest.

- Mundruczó Györgyné – Pulay Gyula – Tököli László (2010): A turisztikai fejlesztések állami támogatása térségi és nemzetgazdasági szintű hatékonyságának vizsgálata, Állami Számvevőszék Kutató Intézete, Budapest ISBN 978-963-88187-7-5
- Pálfi Andrea (2013): Zalaegerszeg turizmusa válaszüton, in: Balogh Réka - Schmidt Petra (szerk.): A földtudományi kutatások új aspektusai : tanítványok és mestereik a Kárpát-medence földtudományi kutatásában GEOGRAPHIA PANNONICA NOVA 17, Pécs, IDRResearch Kft. Publikon. 97-106. old.
- Spiegler Patricia (2005): A dél-dunántúli régió idegenforgalmi térszerkezetének átalakulása (a rendszerváltástól napjainkig). „Átalakulási folyamatok Közép-Európában” konferencia adatbázisa. Győr
- Tóth, Géza (2005): A magyarországi idegenforgalmi régiókról. TERÜLETI STATISZTIKA 8. (45.) évf.:(2. szám) 147-162. old.
- Tóth Géza - Dávid Lóránt (2010): A magyarországi idegenforgalmi régiók fejlettségének, versenyképességének és leterheltségének vizsgálata. Közép-Európai Közlemények III. évf. 1. szám 2010/1. No.8. 121-133. old.
- http://itthon.hu/documents/28123/4083489/Magyarország_turizmusa_2015_vegleges_adatok.pdf/4110ade7-88b6-4161-acbe-68a7a8818e4a
- <http://www.baranyavidek.hu/hu/menu/tematikus-utak.link>
- <http://eupalyazatiportal.hu/umft/>
- https://www.palyazat.gov.hu/tamogatott_projektkereso?eupik_nev=510
- http://emir.palyazat.gov.hu/nd/kozvel/?link=umft_1_1&prg_abbr=uszt_umft&sc=1&ml=4&sr=463&offset=8&id_op=27&id_tamogatascel=119&id_paly_tip=190&id_paly_altip=510
- <https://www.asz.hu/storage/files/files/Szakmai%20kutat%C3%A1s/2010/t329.pdf>